

Кобець О. В. доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-9096-6313>

МОТИВАЦІЯ ТА ЗДІБНОСТІ СУБ'ЄКТА НАВЧАННЯ ЯК КОМПОНЕНТИ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ

У статті здійснено спробу обґрунтування мотивації і здібностей суб'єкта навчання як складових механізмів формування його професійних планів. Зокрема, зазначається, що успішність формування професійних планів та навчальної діяльності студента з урахуванням загальної моделі особистості характеризують дані, одержувані в оцінці механізмів психічної регуляції у взаємозв'язку інтелектуальних і мотиваційних корелят його особистості.

Ключові слова: мотивація; здібності; суб'єкт навчання; професійні плани; особистість.

Вступ. Успішність формування професійних планів та навчальної діяльності студента з урахуванням загальної моделі особистості характеризують дані, одержувані в оцінці механізмів психічної регуляції у взаємозв'язку інтелектуальних і мотиваційних корелят особистості. Як складові основних стратегій, що сприяють ефективності (успішності) діяльності (у т. ч. і навчальної) суб'єкта, можна виокремити, зрештою, дві: те, що людина може робити у принципі, і виникає питання: чи хоче вона це робити, чи не хоче?; те, що людина хоче робити, і виникає питання: чи може вона це робити, чи ні?

Мета дослідження – обґрунтування мотивації і здібностей суб'єкта навчання як складових механізмів формування його професійних планів.

Теоретичне підґрунтя. Проблема формування професійних планів особистості розглядається у контексті розвитку її мотиваційної сфери (С.С. Занюк, В.О. Климчук, С.Г. Москвичев, Л.З. Сердюк та ін.) [2; 6; 7; 8 та ін.], інтелектуальної сфери (Л.В. Засекіна, М.Л. Смульсон) [3; 9], здібностей (Г.С. Костюк, О.В. Мамічева та ін.) [4; 5 та ін.], проектування життєвого шляху (О.М. Гриньова та ін.) [1 та ін.].

Методи дослідження. Теоретичний аналіз, синтез, узагальнення.

Результати і обговорення. Аналіз діяльності чи поведінки використовує ту чи іншу модель особистості, яка є базовою концепцією того чи іншого дослідження. Ця модель і визначає можливі прояви

особливостей психічної регуляції у діях та вчинках, задаючи таким чином спосіб виявлення цих проявів та їхньої інтерпретації. Тобто, аналіз діяльності чи поведінки з метою оцінки загальних та індивідуально-психологічних властивостей, закономірностей психічного регулювання полягає у відображенні безлічі характеристик функціонального рівня опису особистості на психологічному рівні. При цьому психологічні механізми побудови образів конкретних життєвих ситуацій (психічного відображення) так само як і психологічний механізм формування образів можливих дій і механізм їхнього здійснення складають основний зміст психічної регуляції діяльності та поведінки. І кожен із цих механізмів діє відповідно до загальних законів та закономірних індивідуальних варіацій. Зазначені механізми дозволяють суб'єкту обирати адекватні зовнішнім обставинам послідовності перетворення вихідних ситуацій у бажані - стратегію діяльності та поведінки. При цьому він керується індивідуальними уявленнями про доцільність такого перетворення (суб'єктивним відображенням завдання) та пріоритетними цілями, що залежать, зокрема, від особливостей оцінки себе у теперішньому та майбутньому та спрямованості особистості (суб'єктивним ставленням до завдання).

Розгляд та опис закономірностей психічної регуляції, які впливають на вибір стратегії діяльності та поведінки, пов'язані із

врахуванням принципу множинності нелінійної детермінації психічних явищ і вимагає відображення на психологічному рівні низки особливостей, що є характеристиками функціонального рівня. До таких особливостей належить, передусім, предметний зміст процесів психічної регуляції діяльності та поведінки, що дозволяє розкрити взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного у цілеспрямованій діяльності через завдання, системообразуючий чинник, образ-мету та образ (очікуваних) результатів.

Функціональний підхід (як на поведінковому, так і на власне психологічному рівнях) створює можливості для більш суворого вивчення психологічних феноменів у суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних взаємодіях. Цей підхід дозволяє також побачити дійсні механізми психічного регулювання, які показують, як розкриваються різні функції психіки в організації діяльності та поведінки конкретного суб'єкта. При цьому, до уваги беруться, передусім, такі основні функції психіки, як когнітивна, оцінна, регулятивна, комунікативна. Усе вище зазначене, а також врахування специфіки навчальної діяльності та особливостей періоду юності у становленні та розвитку новоутворень особистості (молода людина перебуває на тій стадії розвитку, на якій відбувається її перехід до тієї кондиції, коли вона вже стала суб'єктом, здатним планувати власну професійну кар'єру) дозволяє розглядати такий системоутворюючий чинник, як мотивація, через складові: загальна спрямованість, афіліація, прагнення до успіху (мотивація досягнення), а інший системоутворюючий чинник - здібності, через складові: оцінка себе (адекватна чи ні), оцінка перспективи власного професійного плану, інтелектуальна оцінка.

Підструктура спрямованості є своєрідним стрижнем усього психічного вигляду суб'єкта, що пов'язує воедино у цілісну структуру усі інші психологічні властивості та його прояви, багато у чому детермінує власне змістовний аспект психіки. Тут задаються основа відносин людини зі світом, напрями орієнтування та поведінки, система цінностей та позицій,

світогляд загалом. Під спрямованістю розуміється, таким чином, дуже широкий спектр психологічних утворень: установки та тенденції, потреби та мотиви, інтереси та ідеали, які перебувають у складних, динамічних, у т. ч. ієрархізованих відносинах. Спрямованість суб'єкта - аж ніяк не те, що спрямованість діяльності, поведінки у цілому. Протягом якогось часу людина може бути спрямована, наприклад, зовсім не на діяльність, яка у будь-якому варіанті активна, а на пасивну бездіяльність, на якесь переживання або на щось ще, що важко назвати конкретною психічною діяльністю. Ймовірно, тому різні форми прояву спрямованості людини - у її здібностях, характері, свідомості та самосвідомості - по-справжньому ще не систематизовано, не досліджено у психології. Але такі проєкції спрямованості необхідно сприймати як існуючі, розуміти та аналізувати. Суто діяльнісне трактування спрямованості є очевидним спрощенням цієї найважливішої суб'єктної категорії. Крім того, сучасна психологія у переважній більшості досліджень тяжіє мати справу не зі спрямованістю (як цілісною структурою), а з окремими, що іноді виокремлюються суто довільно потребами, мотивами, інтересами і т.п. спонукателями. Тоді як схема є набагато складнішою, тому що у реальному психічному регулюванні численні вектори спрямованості не просто складаються фізично у деяку рівнодіючу силу, а утворюють специфічну систему сил, динамічну ієрархію, кожен компонент якої є незамінним у психологічній та цілісній картині суб'єкта. Підходи до систематизації проявів спрямованості можуть бути, звісно, різними. Це і класична піраміда потреб за А.Маслоу, і типологія спрямованості за В.Смекалом та М.Кучером, і параметр екстраверсії-інтроверсії в інтерпретації К.Юнга, і безліч інших схем, кожна з яких виходить із власних теоретичних аксіом, відбиваючи різні аспекти початково різномодальної спрямованості.

Проблема спрямованості (потреб, мотивів, цілей) особистості нерозривно пов'язана із проблемою її здібностей (ширшого потенціалу особистості). Особливу проблему становить виявлення

специфіки спрямованості, яка описувала б як спрямованість людини, так і її можливості, здібності, досвід. Отже, спрямованість характеризує поодинокі акти поведінки, не короткострокові психологічні утворення, а суб'єкта загалом, із боку глибинних і різноманітних його устремлень. Зрозуміти людину - це означає, передусім зрозуміти її спрямованість. Тому спрямованість і посідає відповідне місце у психічному регулюванні суб'єкта.

Мотивація обумовлює і спрямованість, і характер, і здібності особистості, надаючи їй вирішального впливу. Дослідження навчальної діяльності будується на положенні про полімотивацію діяльності та необхідність урахування багатомірності мотивації, а, отже, її поліпараметричної оцінки. Так, мотив розуміється як усвідомлена потреба, як продукт потреби, як власне потреба. Звернімо увагу лише деякі теоретичні відмінності, необхідні для розуміння мотиваційних явищ об'єкта психодіагностики і психічної регуляції особистості. При цьому, вихідним є те, що термін «мотив» у сучасній літературі зазвичай вживається лише у зв'язку з тією чи іншою діяльністю, тоді як його фактичне місце у людській психіці набагато ширше та різноманітніше за своїми проявами. Не буває діяльності без мотиву, але цілком можливий мотив без діяльності до її початку, після завершення та й взагалі поза зв'язком із нею. Такі недіяльні мотиви виявляються і реалізуються не у зовнішньому праксисі, а у неодмінному та особливому структуруванні загальної мотиваційно-сислової картини спрямованості людини. Такі мотиви можуть і переживатися суб'єктом, і входити до його свідомості, а тому доступні об'єктивному вивченню та психологічному аналізу та виміру.

Необхідно вважати, відповідно, що у людській психіці є такі потреби, які для свого задоволення не вимагають жодної спеціальної діяльності, принаймні в усталеному розумінні діяльності. Ці потреби, зрозуміло, є предметними, і знаходять себе у мотивах, якимось проєктуються на сислову структуру спрямованості людини, на весь її психічний

образ. Планомірне вивчення різноманітних потребно-мотиваційних феноменів - це шлях до дослідження власне суб'єктивності психічного відображення, його живої упередженості як залежності від потреб, мотивів, смислів. Це також шлях до вивчення індивідуальної суб'єктивності реальної людської психіки загалом. У цьому контексті повніше розкривається психологічна суть поняття мотиву. У трактуванні останнього головним є розуміння психологічних функцій мотиву. Найчастіше називають спонукання до діяльності, надання їй спрямованості (або векторизація діяльності), смислоутворення.

Вчені, розглядаючи мотиваційно-сислові зв'язки у структурі спрямованості людини, ведуть мову про те, що узагальнену функцію (і не лише діяльності) реалізує не мотив як такий. На потенційній стадії це потреби, далі працюють настільки ж динамічно підпорядковані мотиви у взаємовідносинах і суперечностях з особистісної ієрархією смислів. В обох випадках необхідне спеціальне дослідження усіх груп ієрархій, а також їхніх відносин з метою виявлення специфічних мотиваційно-сислових структур спрямованості особистості. Якись системоутворюючі блоки (сислові конструкти) цих структур зможуть, ймовірно, стати своєрідним критерієм мотиваційної готовності особистості (або, навпаки, непридатності) до тієї чи іншої, наприклад, професійно-педагогічної діяльності.

Функція надання спрямованості діяльності, що належить зазвичай до мотиву, також заслуговує на понятійне уточнення. Діяльність спрямовується не мотивом (що треба мати), а психологічно складнішими зв'язками його із предметом діяльності. Звідси зрозуміло, що у психології треба працювати із предметом саме у вторинному, відбитому його існуванні, що він належить суб'єкту, представляючи якусь частину суб'єктивного, об'єктивного світу. Тоді психологічно предмет діяльності - це аспект психічного образу, який означає, що робиться задля досягнення кінцевого результату. Це ієрархічна та рухлива система цілей та

завдань, програма перетворень об'єкта діяльності, яка взаємопов'язана із мотивом.

Таким чином, мотив діяльності, швидше за все, містить психологічний опис того, що потрібно людині. Але тоді це один із можливих предметів потреби, який актуалізований і знайшов себе у діяльності, психологічно пов'язаний з її предметом. Розглядаючи сенсоутворюючу функцію мотиву, яка, з особистісної т. з. є вирішальною, слід вважати, що функція сенсоутворення не є прерогативою мотиву. Сенсоутворення здійснює особистість у вигляді своїх мотивів, а точніше - усієї ієрархізованої структури спрямованості людини, яка по-своєму співвідноситься як усередині себе, так і з різними явищами та обставинами життя та діяльності людини. У цьому аспекті суттєвим є смисловий опис таких відомих мотивів, як мотиви досягнення, афіліації, до своєрідного перекладу їхньої симптоматики на мову смислів, якою людині дано не лише її мотиви, а й, певним чином - спрямованість загалом.

Узагальнюючи дані літератури, пов'язані з аналізом основних напрямів вивчення мотиваційної сфери, її структури, чинників, необхідно зазначити, що мотив є цілісним методом організації активності індивіда, як підсумковий спонукач і регулятор діяльності. Він поєднує потреби регуляторно-виконавчих, селективних функцій. Ці функції можна розглядати як структурні компоненти мотиву. Кожен із цих компонентів, маючи самостійні психологічні значення, включаючись до складу мотивації, не втрачає свого значення. Проте разом ці компоненти утворюють нові, системні якості - саморегуляцію діяльності і поведінки індивіда. Особливість регуляції у тому, що вона здійснюється через вибірковість активності. Мотив, входячи до структури особистості, постає як чинник активності, як один із рівнів її саморегуляції, не можна зводити лише до енергетичної характеристики, основною функцією його є селекція потребних збуджень та формування цілей діяльності.

Отже, мотивація - складний системний процес, який постає як єдність афективних і когнітивних процесів і містить у своїй

структурі спонукальні компоненти (мотиви), регулятивні компоненти причинної інтерпретації та ін. Узагальнені стійкі мотиви, перетворюючись на особистісні утворення, не втрачають своїх динамічних мотиваційних характеристик. Виокремлення особистісних мотивів дозволяє перейти від описового розуміння мотиву до такого, коли виявляється його складна структура пояснення конкретної детермінації поведінки. Виходячи із вищезазначеного, можна припустити, що важливе місце у структурі особистості студента, у його розвитку, у мотивованості поведінки, успішності у навчанні та професійному плануванні посідає потреба у досягненні та афіліації. Розвиток цих мотивів впливає на формування самооцінки, що є одним із центральних, «ядерних», особистісних утворень юнацького віку.

Симптоматика досягнення характеризує у людині прагнення покращення своєї діяльності. Це спрямованість на успіх, на отримання нестандартного результату, який кращий за колишній. Це схильність і готовність до переживання успіха, досягнення якого потребує тривалих зусиль, захопленості та оцінки перспективи. Цим задається ініціативність та наполегливість у реалізації поставлених цілей, потяг до творчості, пошуку та реалістичність одночасно. Це адекватно високий рівень домагань людини разом із поміркованістю щодо ризику. Цей багатоблочний конструкт бере участь у безпосередній детермінації будь-якої діяльності, практики та справи як такої, інваріантної по відношенню до свого предмета. Це та сфера життя, до якої належать т. з. функціональні потреби та проєкції, які в усіх інших сферах життя і психіки є неминучими.

Мотиваційно-смілова симптоматика афіліації містить прагнення суб'єкта до спілкування як такого, до встановлення хороших міжособистісних відносин. Це стійке небажання бути на самоті, це готовність до постійної взаємодії з людьми, до розуміння та емпатії, до надання допомоги іншим людям та до прийняття допомоги, співчуття від них. Це схильність до дружби, легкої соціальної адаптації, до конформізму і колективізму.

Представлені психологічні структури позначають у життєвій реальності не потреби чи мотиви, а багато більші та комплексні суб'єктні утворення, які мають пряме відношення до важливих аспектів життєдіяльності людини. Тут виявляється та описується індивідуально-психологічна специфіка ділового, інваріантного функціонування людини (досягнення), рівня зацікавленості включеності у неминучі та сутнісні для людини соціальні взаємодії (афіліація).

При більш точному визначенні вкладу мотивів у взаємодії із ситуаційними чинниками одночасне врахування кількох мотивів, а не лише одного може підвищити надійність висновків. Розглянемо констеляцію двох мотивацій: мотивації афіліації та досягнення. Розгляд констеляції узагальнених мотивів афіліації та досягнення зумовлений ще й тим, що будь-яка діяльність людини здійснюється у системі об'єктно-суб'єктних відносин, тобто соціальних зв'язків та взаємозв'язків, які утворюють людину як суб'єкта свого розвитку та життєвого становлення. Мотиваційно-смісловий опис спрямованості суб'єкта дозволяє, з одного боку, набагато детальніше аналізувати психологічно багаті феномени мотивації, не зводячи їх до одного лише достатньо гіпотетичного спонукання до діяльності. З іншого боку, виявляються теоретичні та інструментальні можливості суб'єктивного аналізу дійсної спрямованості людини в усіх її суб'єктивних напрямках, у т.ч. і недіяльнісних, але психологічно не менш суттєвих.

Мотиваційно-сміслові особистісні утворення не просто беруть участь у спонуканні, спрямуванні, оцінюванні, регулюванні, плануванні поведінки та діяльності. Вони реально суб'єктивують відбитий світ, олюднюють і пожвавлюють його, задають психічному образу конкретно-індивідуальні, суб'єктно-упереджені параметри. Вищезазначене дозволяє розглядати три типи мотивації: загальна спрямованість (як спрямованість на завдання, спрямованість на себе, спрямованість на взаємодію), мотивація афіліації та мотивація досягнення. Реальна

системність мотиваційної сфери людської психіки полягає у єдності змістовного та динамічного типів мотиваційної детермінації. Тому людина є і продуктом обставин, і водночас суб'єктом власного життя та особистості; вона і адаптується до дійсності, змінюючи себе, і перетворює її, пристосовуючи до своїх об'єктивних особливостей і бажань.

Уявлення особистості про своє сьогодення та майбутнє є невід'ємною частиною її життєвого шляху, вони утворюють суб'єктивний образ її розвитку. Життєві прогнози (проєктування перспективи життєвого шляху є невід'ємною внутрішньою складовою життєвого процесу особистості [1]. Вони включені до його детермінації вже самим фактом свого існування. Щоб проаналізувати їхні зв'язки з іншими внутрішніми складовими життєвого процесу та зорієнтуватися у різноманітті останніх, було вирішено скористатися схемою внутрішньої детерміну у часі життя. Ця схема містить три компоненти: побудова особистісного образу майбутнього, різні форми усвідомлення особистістю власних можливостей, оцінка актуальної життєвої ситуації, схема має методичний статус і при використанні у конкретних дослідженнях потрібна відповідна теоретична операціоналізація її компонентів.

Усвідомлення особистістю власних можливостей можна інтерпретувати по-різному. Наприклад, спонукання до діяльності, будучи частиною можливого особистості, може бути предметом усвідомлення у вигляді цілепокладання, складання якихось проєктів тощо. Ці питання належать до проблеми взаємодії мотиваційних і когнітивних аспектів поведінки. Тут важливо наголосити на такому усвідомленні особистістю власних можливостей, які включено до реалізації спонукань. А це може відбуватися лише при свідомому регулюванні процесу перетворення спонукань суб'єкта на дійсність. Тут надбанням свідомості можуть ставати як спонукання, так і можливості саморегуляції.

Регулятивну здатність у психології зазвичай пов'язують із волею. Специфіку волі аналізують у межах співвіднесення волі

та мотиваційної сфери. Воля є системою механізмів свідомості, що забезпечують самоуправління організацією психічних функцій. З одного боку, це усвідомлені цілі, без існування яких не можна говорити про волю. З іншого боку, у структурі складного вольового акта, розгорнутого у часі життя, коли намічене неможливо реалізувати негайно, виокремлюються, по-перше, намір досягти мети, а по-друге, план дій щодо її досягнення. Життєві цілі, з одного боку, вписують у майбутнє особистості майбутнє суспільства, з іншого, впливають як на самовідношення особистості, як і її відношення з іншими. Зв'язок між цими внутрішніми складовими життєвого процесу особистості може розглядатися у двох площинах аналізу, що перетинаються. По-перше, як одна з форм взаємодії сьогодення та майбутнього у психіці. По-друге, як прояв єдності мотиваційної, інтелектуальної та афективної сфер особистості. Але особистість характеризується не лише тим, чого вона хоче, чого прагне, а й тим, що вона може.

Якість досягнення у виконанні будь-якої діяльності залежить не лише від ефективності сили мотивації щодо специфічних вимог завдання, але, звісно, і від індивідуальними здібностями до виконання відповідної діяльності. За Дж. Аткинсоном, якість досягнення визначається як здібностями, так і ефективністю сили мотивації [10]. Показники можливості є змішаним результатом справжньої можливості і залежить від спонукання мотивації. У ситуаціях активного спонукання індивіди із сильнішим мотивом опиняються, за Дж. Аткинсоном, під впливом надмірної мотивації, при якій їхні досягнення погіршуються. Навпаки, за звичайних умов сильний мотив позитивно впливає на виконувану роботу, оскільки сила результуючої мотивації тут менше, ніж у ситуації іспиту, і вона, не виходячи з оптимальної ефективності, посилює наполегливість у здійсненні фаз діяльності. Відмінності у силі мотиву виявляються у диференційованому прирості здібностей, а також кореляціях між мотивом і здібністю, які в міру переходу від одного етапу

розвитку до іншого стають більш значущими.

Здібності людини, не входячи безпосередньо до мотиваційних механізмів, натомість тісно пов'язані з ними. Існує тенденція до переключення усіх мотиваційних установок на більш успішні види діяльності, що відповідають сформованим функціональним можливостям. Також привертає увагу наполегливість, з якою підкреслювалося розуміння здібності як певної цілісності. Вивчення цілісності передбачає використання структурного підходу, у якому здійснюється аналіз як її елементів, так і взаємозв'язків з-поміж них, завдяки яким ця цілісність (чи структура) лише виникає. Цілісність означає пов'язаність. Більш того, можливість кардинального перетворення типу та властивостей структури при константності набору складових її елементів лише за рахунок зміни їхніх взаємозв'язків вказує на виняткову важливість вивчення цих взаємозв'язків. Отже, структурне уявлення здібностей та аналіз принципів взаємозв'язків складових їхніх властивостей можуть служити просуванню у розумінні її психологічної сутності.

З усього різноманіття теоретичних та експериментальних результатів особливо важливим видаються такі положення. Насамперед, це реалізація особистісно-діяльнісного підходу до розробки проблеми здібностей. Другий важливий висновок психологічної науки пов'язаний із ставленням здібностей до знань, вмінь людини. Більшість психологів солідарні у визначенні здібностей як індивідуально-психологічних особливостей особистості, що відповідають вимогам конкретної діяльності та зумовлюють успішність її здійснення. І, нарешті, третій важливий результат, отриманий у психологічних дослідженнях здібностей, належить до розгляду у широкому особистісному аспекті.

Розглядаючи можливі взаємозв'язки якостей у структурі здібності, можна припустити, що найповнішим її розвиток буде у тому разі, коли максимально необхідна для успішного професійного

становлення кількості особистісних показників позитивно взаємопов'язані між собою, тобто здатні взаємопідсилювати один одного в процесі розвитку. Про наявність такої тенденції побічно свідчать, наприклад, дані досліджень Л.В. Засекої і М.Л. Смульсон, у яких загальний віковий розвиток інтелекту характеризується наростанням міжфункціональних кореляційних зв'язків [3].

Отже, наявність здібності характеризуватиметься значною кількістю елементів, інтегрованих в єдиний особистісний комплекс, а про її відсутність можна стверджувати, коли реєструються кореляційні взаємозв'язки лише між окремими властивостями. У структурі можливості можуть зустрічатися і окремі негативно корелюючі особистісні показники. Основною рисою, на підставі якої можна виокремити у структурі особистості підструктуру здібності, має бути позитивний кореляційний зв'язок її характеристик з об'єктивними показниками ефективності діяльності. Здібності характеризують як можливості особистості. Вони нерозривно пов'язані зі схильностями, тобто містять і момент спрямованості, і мотиваційно-сміслові утворення самого суб'єкта. Ці модальності утворюють ціле, і водночас це ціле не задано спочатку, не зафіксовано, не є статичним (взаємозмінним). У той самий час особистісний «склад», «каркас», не розглядаючись як щось задане, незмінне, водночас виявляється стійким і незмінним. Ця «статичність» - результат, наслідок вироблених у житті, у її динаміці, у діяльності своєрідних квантів, кристалів дієвих проявів особистості; це складові її структури - устремління, здібності як шляхи реалізації, характер (воля) як особистісний спосіб реалізації, здійснення намірів, устремління.

Список використаних джерел

1. Гріньова О.М. Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку: дис. д-ра психол. наук 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. К., 2018. 405 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 304 с.
3. Засека Л.В. Структурно-функціональна організація інтелекту особистості: дис... д-ра психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Національний ун-т «Острозька академія». Острогор, 2006. 365 с.

Висновки. Аналіз здібностей і мотивації суб'єкта у їхньому взаємозв'язку у межах функціонального підходу (як на поведінковому, так і на власне психологічному рівнях) сприяє раціональній організації управління соціальними процесами (зокрема і педагогічними). Тобто, враховуючи особливості психічної регуляції діяльності та поведінки людини на основі взаємозумовленості її можливостей (здібностей) та бажань (мотивації) на рівні як психодіагностики, так і психопрогностики, створюється реальна можливість використання отриманих знань і методів дослідження для вироблення реальних управлінських впливів (що має особливе значення в освітньому процесі) на рівні психологічного управління (включаючи управління за допомогою дії як зовнішніх, так і внутрішніх чинників). При цьому психологічне управління розрізняємо як функціональне управління та управління еволюційне (розвивальне).

Мотивація і здібності, їхній регуляторний потенціал недооцінюється при підготовці людини до вирішення майбутніх професійних завдань. Через війну проходження такого етапу соціалізації, як вища школа, гранично уніфіковано усім і пов'язано із набуттям вмінь зустрічати і долати можливі професійні труднощі. Комплексне вивчення та виявлення взаємозв'язків мотиваційних утворень та утворень здібностей студента у структурі регуляції його діяльності сприятиме підвищенню ефективності його навчальної діяльності. При цьому може змінитися зміст психолого-педагогічного аспекту освіти: він зміститься на розвиток принципів та методів психологічного управління у вирішенні завдань формування та супроводу професійного шляху студента при організації освітніх процесів.

Питання психології

4. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. К.: Знання, 1963. 80 с.
5. Мамічева О.В. Психологічні основи розвитку предметно-педагогічних здібностей викладачів ВНЗ гуманітарного профілю: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. О., 2010. 435 с.
6. Климчук В.О. Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі: дис. д-ра психол. наук. К.: НАПН України. 2015. 362 с.
7. Попова І.М. Мотивація, діяльність, стимулювання праці [Рецензія на Москвичев С.Г. Мотивация, деятельность и управление. *Філософська думка*. 2004. №2. С. 155-160.
8. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід. К.: Університет «Україна», 2012. 323 с.
9. Смільсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту в ранній юності: дис. д-ра психол. наук. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, К., 2002. 461 с.
10. Atkinson J.M. An introduction to motivation. N.Y.: van Nostrand, 1964. 344 p.

References

1. Grin'ova O.M. (2018) *Psychologija proektuvannja zhyttjevogo shljahu osobystistju junac'kogo viku* [Psychology of designing a life path by a person of youth age]: dys. d-ra psyhol. nauk 19.00.07 - pedagogichna ta vikova psychologija. Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M.P. Dragomanova. K. 405 s. (in Ukrainian)
2. Zanjuk S.S. (2002) *Psychologija motyvacii'* [Psychology of motivation]: navch. posibnyk. K.: Lybid'. 304 s. (in Ukrainian)
3. Zasekina L.V. (2006) *Strukturno-funkcional'na organizacija intelektu osobystosti* [Structural and functional organization of individual intelligence]: dys... d-ra psyhol. nauk: 19.00.01 – zagal'na psychologija, istorija psychologij / Nacional'nyj un-t «Ostroz'ka akademija». Ostrog. 365 s. (in Ukrainian)
4. Kostjuk G.S. (1963) *Zdibnosti ta i'h rozvytok u ditej* [Abilities and their development in children]. K.: Znannja. 80 s. (in Ukrainian)
5. Mamicheva O.V. (2010) *Psychologichni osnovy rozvytku predmetno-pedagogichnyh zdibnostej vykladachiv VNZ gumanitarnogo profilju* [Psychological foundations of the development of subject-pedagogical abilities of teachers of humanities universities]: dys. ... d-ra psyhol. nauk: 19.00.01 – zagal'na psychologija, istorija psychologij. O. 435 s. (in Ukrainian)
6. Klymchuk V.O. (2015) *Motyvacijnyj dyskurs osobystosti v interakcijnomu prostori* [Motivational discourse of the individual in the interactive space]: dys. d-ra psyhol. nauk. K.: NAPN Ukra'ny. 362 s. (in Ukrainian)
7. Popova I.M. (2004) *Motyvacija, dijal'nist', stymuljuvannja praci* [Recenzija na: Moskvychev S.G. Motyvacyja, dejatel'nost' y upravlenye [Motivation, activity, stimulation of labor [Review of:] Moskvychev S.G. Motivation, activity and management]. *Filosofs'ka dumka*. №2. S. 155-160. (in Ukrainian)
8. Serdjuk L.Z. (2012) *Psychologija motyvacii' uchinnja majbutnih fahivciv: systemno-synergetychnyj pidhid* [Psychology of learning motivation of future specialists: a system-synergistic approach]. K.: Universytet «Ukraïna», 2012. 323 s. (in Ukrainian)
9. Smul'son M.L. (2002) *Psychologija rozvytku intelektu v rannij junosti* [Psychology of intelligence development in early youth]: dys. d-ra psyhol. nauk. 19.00.07 – pedagogichna ta vikova psychologija. Instytut psychologij' im. G.S. Kostjuka APN Ukraïny, K. 461 s. (in Ukrainian)
10. Atkinson J.M. (1964) *An introduction to motivation*. N.Y.: van Nostrand. 344 p.

Summary

Kobets O. V. *Doctor of Science in Psychology, Professor, Professor of the Department of Psychology, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna*

MOTIVATION AND ABILITIES OF THE SUBJECT OF STUDY AS COMPONENTS OF THE MECHANISMS OF FORMING HIS PROFESSIONAL PLANS

Introduction. *The success of the formation of professional plans and educational activities of the student taking into account the general personality model is characterized by the data obtained in the evaluation of the mechanisms of mental regulation in the relationship of intellectual and motivational correlates of the personality. As components of the main strategies contributing to the effectiveness (success) of the activity (including educational) of the subject, two can be singled out: what a person can do in principle, and the question arises: does he want to do it, does not want?; what a person wants to do, and the question arises: can he do it or not?*

Purpose – substantiation of the motivation and abilities of the subject of study as the constituent mechanisms of the formation of his professional plans.

Methods. Theoretical analysis, synthesis, comparison.

Originality. Motivation is a complex systemic process that appears as a unity of affective and cognitive processes and contains motivational components (motives), regulatory components of causal interpretation, etc. in its structure. Generalized stable motives, turning into personal formations, do not lose their dynamic motivational characteristics. Isolating personal motives allows one to move from a descriptive understanding of a motive to one where its complex structure of explaining a specific determination of behavior is revealed. Based on the above, it can be assumed that the need for achievement and affiliation occupies an important place in the structure of the student's personality, in his development, in motivation of behavior, success in studies and professional planning. The development of these motives affects the formation of self-esteem, which is one of the central, "nuclear", personal formations of youth.

Personality is characterized not only by what it wants, what it strives for, but also by what it can do. Abilities are characterized as individual capabilities. They are inextricably linked with inclinations, that is, they contain both the moment of orientation and motivational and meaningful formations of the subject itself. These modalities form a whole, and at the same time this whole is not predetermined, not fixed, not static (interchangeable). At the same time, the personal "composition", "framework", not being considered as something fixed, unchanging, at the same time turns out to be stable and unchanging. This "staticity" is the result, the consequence of the unique quanta, crystals of effective manifestations of the personality produced in life, in its dynamics, in the activity; these are the components of its structure - aspirations, abilities as ways of realization, character (will) as a personal way of realization, realization of intentions, aspirations.

Conclusion. The analysis of the subject's abilities and motivation in that relationship within the framework of the functional approach (both at the behavioral and psychological levels) contributes to the rational management of social processes (in particular, pedagogical ones). That is, taking into account the peculiarities of the mental regulation of a person's activity and behavior based on the interdependence of his capabilities (abilities) and desires (motivation) at the level of both psychodiagnostics and psychoprosthetics, a real opportunity is created to use the acquired knowledge and research methods to produce real managerial influences (which has a special significance in the educational process) at the level of psychological management (including management through the action of both external and internal factors). At the same time, psychological management is distinguished as functional management and evolutionary (developmental) management.

Keywords: motivation; abilities; subject of study; professional plans; personality.

Received/Поступила: 10.11.22.